

FORDÍTÁSOK

Fordítás: Világjelentés az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőiről. Vezetői összefoglaló

Translation: World report on social determinants of health equity. Executive summary

Fordító: [Vitrai József](#)

Doi: [10.58701/mej.19279](https://doi.org/10.58701/mej.19279)

Fordított dokumentum: World report on social determinants of health equity: executive summary. Geneva: World Health Organization; 2025. <https://doi.org/10.2471/B09387> Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

Kulcsszavak: egészségi méltányosság; társadalmi befolyásoló tényezők; éghajlati válság

Keywords: healthy inequity, health dtereminants; climate crisis

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A lakóhely, a közösségek, amelyekhez az adott egyén tartozik, az iskolai végzettség, az etnikai hovatartozás, a faj, a jövedelem és a nem, valamint az, hogy él-e valamilyen fogyatékkal, mind-mind nagyban befolyásolják, hogy meddig élhet egészségesen. A legmagasabb várható élettartamú országban született emberek átlagosan 33 évvel tovább élnek, mint a legalacsonyabb várható élettartamú országban születettek. A várható élettartamban jelentős különbségek vannak a nagyon hasonló jövedelmi szintű országok között: az adatok azt mutatják, hogy a jövedelmi szinttől függetlenül egyes országoknak az elmúlt fél évszázadban sikerült megfeleznük az idő előtti halálozást, míg más országokban ez az arány nem változott, sőt növekedett. Az országokon belül a várható élettartam évtizedenként változik,

attól függően, hogy milyen területen élünk, és milyen társadalmi csoporthoz tartozunk.

Ezek az elkerülhető egészségi állapotbeli különbségek nagyrészt az egészségi méltányosság¹ társadalmi meghatározó tényezőinek tudhatók be. Az egészség társadalmi meghatározóival foglalkozó WHO-bizottság ("a Bizottság") 2008-as következtetése, mely szerint "*a társadalmi igazságtalanság nagymértékben gyilkol*", továbbra is érvényes/aktuális. Annak ellenére, hogy világszerte egyetértés van abban, hogy ezeket a társadalmi meghatározó tényezőket kezelni kell, 2008 óta nem történt elegendő előrelépés ezen a téren. Miközben az országok közötti egészségi különbségek csökkentek az országok általános társadalmi és gazdasági fejlődésével, számos országban az egyenlőtlenségek tovább növekednek, ami viszont tovább mélyíti

¹ Az eredeti dokumentumban előforduló „equity” kifejezést „méltányosság”-nak, az „equality” kifejezést „egyenlőség”-nek fordítottuk.

az egészségi méltánytalanságokat. Az országokon belüli különbségek szélesedése, különösen az alacsonyabb jövedelmű országokban, csökkenti a jóllét eléréséhez kulcsfontosságú befogadó intézmények létrehozásának képességét, és növeli annak az esélyét, hogy az országok a konfliktusok és az alulfejlettség körforgásába kerülnek.

A WHA74.16 (2021) határozatban a Hetvennegyedik Egészségügyi Világközgyűlés felkérte a főigazgatót, hogy készítsen egy frissített jelentést az egészséget

meghatározó társadalmi tényezőkről, azok egészségre és az egészségi méltányosságra gyakorolt hatásáról, a megoldásukban eddig elért eredményekről és a további intézkedésekre vonatkozó ajánlásokról. A „Világjelentés az egészségi méltányosságot befolyásoló társadalmi tényezőkről” ennek a kérdésnek tesz eleget.

Az 1. ábra áttekintést nyújt az egészségi méltányosság társadalmi meghatározóiról és az ebben a jelentésben tárgyalt cselekvési területekről.

1. ábra: Az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezői a jelentésben vázoltak szerint (Forrás: a fordított dokumentum)

Az egészség társadalmi meghatározó tényezőivel foglalkozó Bizottság célkitűzéseire képest elért eredmények

A Bizottság azt a törekvést fogalmazta meg, hogy egy generáción belül felszámolja az egészségi különbségeket. Az előrehaladás jelenlegi üteme mellett ez a cél nem érhető el. A mindennapi élet

feltételeinek javulása – beleértve a minőségi oktatáshoz, a gazdasági lehetőségekhez és a foglalkoztatáshoz, valamint a vízhez, a higiéniához, az energiához, a lakhatáshoz és a közlekedéshez való hozzáférést – nagyban hozzájárult a népesség egészségi állapotának javulásához. Ezt a fejlődést azonban megállította egy sor előre jelezhető és megelőzhető –

pénzügyi, éghajlati, konfliktusok és világjárványok által kiváltott – globális válság.

A Bizottság azt a célt tűzte ki, hogy 2040-re felére csökkenti a társadalmi csoportok közötti várható élettartambeli különbségeket az országokon belül. Ahol rendelkezésre állnak erre vonatkozó adatok, ott az ilyen várható élettartamkülönbségek az országokon belül gyakran növekedtek. Világszerte az öt éven aluliak halálozása 2000 és 2023 között a felére csökkent, ami nem éri el a Bizottság által kitűzött 90%-os csökkenéshez szükséges javulást 2040-ig. A leggyorsabb relatív csökkenés az alacsony jövedelmű országokban volt tapasztalható, de 2023-ban az alacsony jövedelmű országokban az öt éven aluliak halálozási aránya még mindig 13-szor nagyobb volt, mint a magas jövedelmű országokban.

Az anyai halálozás 2000 és 2023 között világszerte 40%-kal csökkent, a 100 000 élve születésre jutó 328 halálesetről 197-re, de a Bizottság célkitűzésének eléréséhez 2040-ig kevesebb mint 16 halálesetre kell csökkennie 100 000 élve születésre vetítve. A hátrányos helyzetű vagy marginalizált csoportokhoz tartozó nők – jövedelem, faji és etnikai hovatartozás, iskolai végzettség vagy lakóhely szerint mérve – még mindig sokkal nagyobb valószínűséggel halnak meg a várandóssággal összefüggő okok miatt, mint előnyösebb helyzetű társaik, minden jövedelemszintű országban.

Az egészségi méltányosság terén elért tartós előrelépéshez politikai akaratra és cselekvésre van szükség az egészségi egyenlőség strukturális társadalmi meghatározó tényezőinek, valamint a mindennapi életkörülményeknek a kezelése érdekében.

A COVID-19 világjárvány méltánytalan hatásai

A Covid-19 világjárvány mélyreható globális példája a méltánytalan egészségi változásoknak, amelyeket a társadalmi meghatározó tényezők okoznak. A kezdetektől fogva a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek a magasabb halálozás előrejelzői voltak. Az országok közötti egyenlőtlenségeket a Covid-19 eredményeiben súlyosbította a diagnosztikához, a vakcinákhoz és az egyéb ellenintézkedésekhez való méltánytalan hozzáférés. A Covid-19 nagyobb előfordulása és halálozása az országon belül nagyobb társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségekkel járt együtt, beleértve a faji és etnikai hovatartozás miatti riasztó méltánytalanságokat számos országban. A gyógyszerekhez való egyenlőtlen hozzáféréseken túl a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek akadályozták a népegészségügyi és szociális intézkedések hatékonyságát a világjárvány terjedésének és hatásának csökkentésében. A világjárványnak a méltánytalanságokat felgyorsító hatása a kezdeti válság után is megmaradt. Számos alacsony és közepes jövedelmű ország nagymértékű államadóssággal küzdött, ami csökkentette az egészségügy javításához szükséges szociális és fizikai infrastruktúrába történő beruházások költségvetési mozgásterét, és az egészségügyi szolgáltatások terén jelentős elmaradásokat eredményezett. A fenntartható fejlődési célok (SDG-k) felé tett globális előrehaladás már a világjárvány okozta további sokk előtt is akadozott, most pedig súlyosan elmaradt. A Covid-19 nem az utolsó olyan világjárvány lesz, amely súlyos egészségügyi és egészségi méltányossági hatásokkal jár, hacsak nem teszünk fokozott erőfeszítéseket a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek kezelésére a világjárvány megelőzésének, a felkészültségnek és a reagálásnak a részeként.

Intézkedési területek

Négy, egymásra épülő stratégiára van szükség ahhoz, hogy tartósan hozzájáruljunk az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőinek kezeléséhez:

1. A gazdasági egyenlőtlenségek kezelése, valamint a szociális infrastruktúrába és az egyetemes közszolgáltatásokba való beruházás.

2. A strukturális megkülönböztetés leküzdése.

3. A kihívások és lehetőségek kezelése az éghajlatváltozás és a digitális átalakulás megatrendjei által az egészségi méltányosságot szisztematikusan elősegítő módon.

4. A cselekvések koherenciáját és hatását maximalizáló irányítási intézkedések bevezetése.

1. Gazdasági egyenlőtlenségek és egyetemes közszolgáltatások

A gazdasági egyenlőtlenségek és a minőségi közszolgáltatásokhoz való nem megfelelő hozzáférés olyan területeken, mint az egészségügy, az oktatás, a szociális védelem, a közlekedés és a lakhatás, az egészségi méltánytalanságok kialakulásának fő mozgatórugói. Az egészségi méltányosság előmozdítása az egész kormányzat elkötelezettségét igényli és a gazdasági és szociálpoli-

tikákon keresztül történő cselekvést. A magas színvonalú és megfizethető egészségügyi, jóléti és szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosításához

célzott állami beruházásokra van szükség, függetlenül attól, hogy azokat az állami, a magán- vagy civil (nonprofit) szereplők nyújtják. A szociális szolgáltatásokra fordított kiadások növelése bizonyítottan mérhető javulást eredményez az egészségi méltányosság terén. A szociális védelmi programok az egész életpálya során a szükséges feltételek megteremtéséhez szükséges beruházások, amelyek lehetővé teszik, hogy minden ember jólétben és boldogan éljen.

Az olyan beavatkozások, mint a munkanélküli segélyek, a nyugdíjak és a gyermektartásdíj, biztonsági hálót nyújtanak a rászorultság idején. Csökkentik a szegénységet és az eladósodást, és javítják az egészségi állapotot. A fejlesztési finanszírozásra és a minimális adószintekre irányuló nemzetközi együttműködés kihasználható az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) inkluzív globális fórumán belül annak érdekében, hogy érdemi előrelépés történjen az egészségügyi egyenlőség terén.

Számos kormány kezdi fontolóra venni a jóléti keretrendszereket, hogy a bruttó hazai terméken (GDP) túlmutatóan mérje a fejlődést. A jólétre vonatkozó költségvetési tervezés keretbe foglalja a nemzeti fejlődést, így a legtagabb értelemben vett egészség a politikai döntéshozatal középpontjába kerülhet. Az egészségi méltányosság szerves részét képezi a jóléti megközelítéseknek, segítve annak biztosítását, hogy a pénzügyi forrásokat olyan területekre irányítsák, amelyek minden polgár számára maximalizálják az egészségi állapotot.

A számos országban megfigyelhető növekvő külső adósságszintek korlátozzák a költségvetési mozgásteret az egyetemes közszolgáltatásokba történő alapvető beruházásokhoz. Becslések szerint 2024-ben 3,3 milliárd ember élt olyan országokban, amelyek többet költöttek adósságkamatok fizetésére, mint az oktatásra vagy az egészségügyre. A külső adósságszintek csökkentése, a költségvetési mozgástér megteremtése és a szociális szolgáltatások iránti elkötelezettség fokozása alapvető fontosságú az e területeken történő beruházások növeléséhez, ami végső soron egészségesebb és méltányosabb közösségekhez vezet.

Azok a kereskedelmi szereplők, akik olyan árukat és szolgáltatásokat állítanak elő, amelyek javítják az egészséget, támogatják a jó foglalkoztatási feltételeket és pozitív hatással vannak a közösségekre, jótékony hatással lehetnek az egészségre és csökkenthetik az egészségi méltánytalanságokat. Ugyanakkor az üzleti szereplők azon hatásait, amelyek fokozzák az elkerülhető egészségkárosodást, a bolygókárosodást és a méltánytalanságokat, azokat a kormányoknak és az intézkedések meghozatalára felkészült ügynökségeknek kell kezelniük az emberi és planetáris egészség érdekében, regionális és nemzetközi mechanizmusok támogatásával. Bizonyított, hogy a közszféra hatékonyan képes enyhíteni az egészségkárosító kereskedelmi gyakorlatok negatív hatásait, többek között az emberi és a bolygó egészségét jobban megbecsülő szabályozási és jogszabályi változtatásokkal. A közszféra az áruk és szolgáltatások beszerzőjeként szerzett jelentős befolyását – amelynek értéke világszerte meghaladja a 38 billió amerikai dollárt – a jó érdekében is felhasználja, a fenntartható mezőgazdaságtól kezdve a tisztességes munkáig.

2. Strukturális megkülönböztetés

A strukturális megkülönböztetés olyan diszkrimináció, amely szisztematikusan jelentkezik a társadalomban, és beágyazódik az uralkodó kultúrákba, jogi mechanizmusokba és gazdasági struktúrákba. Átfogó stratégiákra van szükség a rendszerszintű és gyakran régóta fennálló méltánytalanságok felszámolásához. A történelmi diszkrimináció egyes népességcsoportok számára kevesebb erőforrást és az emberi jogok kisebb mértékű érvényesülését, tartós generációk közötti egyenlőtlenségeket eredményezett, amelyek az egészségi méltánytalanságokban nyilvánulnak meg.

A rasszizmus, a szexizmus, az előítéletesség és a fogyatékosági megkülönböztetés hatásai például gyakran együtt jelentkeznek, egymást erősítik, és amelyek az élet során és a generációkon át az egészséget és az emberek boldoguláshoz szükséges cselekvőképességét aláássák. A mélyen gyökerező méltánytalanságok orvoslása intézményi és jogi változásokat, az emberi jogok szisztematikus megvalósítását, valamint a társadalmi és gazdasági erőforrások országok közötti és országokon belüli újraelosztását igényli. A helyreállító igazságszolgáltatás és az érintett közösségek kárpótlása egyre inkább előtérbe kerül az egészségi méltányosság javítása és a strukturális erőszak orvoslása, valamint a károk, a stressz és a hátrányos helyzet generációk közötti átörökítésének csökkentése érdekében.

A (társadalmi) nemek közötti egyenlőtlenség a strukturális megkülönböztetés és a társadalmi méltánytalanságok más aspektusaival is összekapcsolódik. A nők és a lányok gyakran rosszabb egészségi

állapottal és életminőséggel küzdenek, amit az elégtelen szociális és egészségügyi védelem még tovább ront. Az emberi jogokon alapuló, a nők méltányos munkaerőpiaci részvételét és javadal-mazását támogató, valamint a fizetetlen gondozási és háztartási munkával járó terheket csökkentő politikák kisebb nemek közötti egészségi egyenlőtlenségeket eredményeznek, és azokat a nők sze-génységének leküzdésére irányuló erőfe-sztéseknek kell kísérniük.²

A migráció növekvő volumene és kiszá-míthatatlansága, valamint a polgári lakos-ságot egyre jobban sújtó, példátlan mér-tékű konfliktusok a strukturális erőszak egy olyan formáját jelentik, amely alapjai-ban rombolja az egészségi méltányos-ságot. A migránsok és a konfliktusok által érintettek védelmének fontos eszköze a stabil szociális védelem, amely alkal-mazkodik az egészségügyi vészhelyze-tek és a konfliktusok változó körülmé-nyeihez. Ugyanígy azok a gyakorlatok is, amelyek az egészséghez való jog elvét migráns vagy állampolgársági státusztól függetlenül biztosítják.

3. Az éghajlatváltozással és a digitalizá-cióval kapcsolatos cselekvések irá-nyítása az egészségi méltányosság érdekében

Az éghajlatváltozás és a digitális átalakulás két olyan fontos egzisztenciális erő, amely jelentősen befolyásolja az egészségi méltányosságot. A zöld és a digitális gazdaság számos ország gazdasági tervének kulcsfontosságú pillére. A hatékony éghajlatváltozással kapcsola-tos cselekvésnek integrálnia kell az

"igazságos energiaátmenetet" és az egészségi méltányossági megfontolá-sokat, valamint az egészséget megha-tározó kereskedelmi tényezőkkel kap-csolatos hatékony megközelítéseket, biztosítva, hogy az éghajlatváltozás enyhítését és az alkalmazkodást célzó intézkedések ne súlyosbítsák a méltány-talanságokat, és prioritásként kezelve a nagyobb sebezhetőséghez vezető körülményekkel küzdő népességcsoportokat.

Az éghajlattal kapcsolatos, az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőit célzó intézkedéseknek ágazat-közi jellegűnek kell lenniük. Ezek közé tar-toznak a környezetszennyezés szigorúbb környezetvédelmi szabályozással törté-nő csökkentésére irányuló intézkedések, a tömegközlekedés bővítése, valamint az élelmiszerbiztonságot és az egészsé-ges táplálkozást előmozdító fenntartha-tó, ugyanakkor a vidéki lakosság javát szolgáló mezőgazdasági gyakorlatok előmozdítása. A globális felmelegedés egyenlőtlen terheit elismerő pozitív keretek, beleértve az ENSZ 29. Éghajlat-változási Konferenciája (UN COP29) által kezdeményezett Veszteség- és Káralap (*Loss and Damage Fund*) létrehozását, fontos intézkedések az éghajlattal kap-csolatos egészségi méltánytalanságok orvoslására szolgáló eszközök megte-remtésében.

A digitális technológiák és a nagy adat-halmazok javíthatják az egészségügyi és szociális ellátás nyújtását és ered-ményeit, de hatékonyságuk az egészségi méltányosság támogatásában attól függ, hogyan alkalmazzák azokat. Ahhoz, hogy a digitalizációban rejlő, az egészségi méltányosság javítására irányuló potenciál kiaknázható legyen, többféle megköze-lítés kombinációjára van szükség. Ezek

² A kiadványban végig hivatkozunk az emberi jogi, valamint a nemzetközi jog szabályaira és normáira, amelyek alkalmazhatósága egy adott helyzetben olyan tényezőktől függ, mint például az, hogy az állam ratifikálta-e a vonatkozó emberi jogi okmányokat.

közé tartozik a szolgáltatásokhoz való méltányos hozzáférés biztosítása a digitális hozzáféréstől és a digitális írástudástól függetlenül; a szolgáltatások befogadó kialakítása, a végfelhasználók által meghatározott prioritásokkal; a méltánytalan platformalapú üzleti modellek szabályozása; valamint az emberi jogi keretek végrehajtása, amelyek csökkentik az emberi méltóságot, az autonómiát és magánéletet érintő kockázatokat. A munka és az oktatás világában a digitalizáció jótékony hatású lehet, de a lakosság széles rétegeinek az alapvető szociális védelemből és szolgáltatásokból való kirekesztését is eredményezheti.

Az információ önmagában is fontos meghatározója az egészségnek, ugyanakkor az információhiány és a félretájékoztatás is – napjainkban egyre növekvő mértékben – befolyásolja az egészségi állapotot. Az egészséginformációs csatornák számának növekedése, valamint a bizalom, a tekintély és a társadalmi kapcsolatok összetett kölcsönhatása új kihívásokat és lehetőségeket teremtett, amelyekkel az egészségügyi intézmények alig tudnak lépést tartani. Sürgősen olyan egészséginformációs méltányosságot szisztematikusan előmozdító struktúrák kialakítása szükséges, amelyek külön figyelmet fordítanak az egészséget befolyásoló társadalmi tényezőkre vonatkozó információkra.

A gyors technológiai változásokkal összefüggésben a kereskedelmi szereplők elszámoltathatósága és tevékenységük szabályozása gyakran elmaradt. A szakpolitikáknak biztosítaniuk kell, hogy a digitális fejlődést pozitív célokra használják, például a telemedicina és a távoktatás lehetőségeinek kiaknázására, és mindenki számára hozzáférhetővé tegyék. A platformok üzemeltetőinek és a működésüket szabályozó szervezeteknek felelősséget kell vállalniuk a függőséget okozó és

antiszociális online viselkedés ártalmainak visszaszorítására. A generatív mesterséges intelligencia és más technológiai fejlesztések az egészségügyi ellátás számos területén alkalmazásra kerülnek, de tudatos tervezési és irányítási erőfeszítéseket kell tenni annak biztosítására, hogy ezek a változások segítsenek áthidalni, és ne növeljék a digitális szakadékot.

4. Irányítás a cselekvések koherenciájának és hatásának maximalizálása érdekében

A nemzeti kormányoknak és a nemzetközi szervezeteknek együtt kell működniük, és támogatniuk kell a helyi önkormányzatokat,

a közösségeket és a civil társadalmat az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőire irányuló erőfeszítéseikben. Az egészségi méltányosságot támogató nemzetközi rendszer megerősítésre szorul az érdeellentétek enyhítése, az ágazatokon átívelő cselekvések előmozdítása, valamint a demokratikus elszámoltathatóság és az emberi jogok teljes körű megvalósítása érdekében.

A helyi önkormányzatok, a civil társadalom és a közösségek megerősítése kulcsfontosságú az egészségi méltánytalanságok csökkentésében. A helyben dolgozó emberek és a helyi szervezetek ismerik sajátos kihívásaikat, lehetőségeiket és környezetüket, így jobban képesek a társadalmi meghatározó tényezőkkel kapcsolatos intézkedések meghatározására és végrehajtására. A helyi kezdeményezések ígéretesnek mutatkoznak a társadalmi kapcsolatok javításában, valamint az elszigeteltség és a magányosság kezelésében is. E helyi erőfeszítések megfelelő forrásokkal, hatás-

körrel és politikai támogatással történő támogatása döntő fontosságú a sikerükhöz.

A közösségi vélemények számára platformok létrehozása, valamint a szakpolitikák és programok közös kialakítása azokkal, akiket szolgálni kívánnak, biztosítja, hogy a szolgáltatások megfeleljenek az igényeknek. A méltányosságot, a részvételt és az egészségügyi alapellátási megközelítéseket előtérbe helyező, szilárd egészségügyi és ellátási ágazat kiépítésével, valamint az ágazatközi cselekvést elősegítő struktúrák kialakításával jelentős előrelépés érhető el az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőire irányuló cselekvésekben.

Az egészségügyi alapellátás megközelítései az egészségügyi szolgáltatásokat közvetlenebbül a lakossági igényekhez igazítják, olyan rendszerszintű visszacsatolási hurkokat hozva létre, amelyek helyi és országos szinten is lehetőséget teremtenek az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőinek megváltoztatására. Az ilyen megközelítésekhez munkaerőt szükséges biztosítani az egészségügyi és szociális ágazatokban. Az egészségügyi szakemberek képzése a társadalmi meghatározó tényezőkről és a kulturálisan megfelelő és befogadó módon történő ellátásról javíthatja képességüket a méltányos ellátás biztosítására, valamint az ágazatközi munkára, a közösségek bevonására és az igényeikre való jobb reagálásra a mindennapi életkörülmények javítása érdekében.

A szilárd és reprezentatív irányításhoz átfogó adatrendszernek támogatására van szükség. A társadalmi meghatározó tényezőket befolyásoló feltételek és intézkedések megbízható nyomon követése elengedhetetlen az előrehaladás monitorozásához, az elszámoltathatóság biztosításához és a politikai dön-

tések megalapozásához. Az adatok kor, nem, faj, etnikai hovatartozás, migráció és társadalmi-gazdasági státusz szerinti bontása hasznos az egészségi méltánytalanság mélyebb megismeréséhez, ami nélkülözhetetlen az átfogó intézkedések sikeréhez. Az országok tapasztalatai szerint az előrehaladás hatékony nyomon követése elengedhetetlen a cselekvés minden szakaszában – a szakpolitikai célok megfogalmazásában, a szükségletek meghatározásában, a cselekvéshez szükséges koalíciók, társadalmi kezdeményezések kialakításában, valamint az alapvető változásokhoz szükséges hosszú távú politikai elkötelezettség fenntartásában.

Stratégiai cselekvési keret

A proaktív és átfogó stratégiák, amelyek az egészségügyi, társadalmi és környezeti hatásokat integrálják a gazdasági és fejlesztési gondolkodásba, erőteljes változásokat eredményezhetnek az egészségi méltányosság növeléséhez. A legsikeresebb stratégiák a határozott vezetés és az egész kormányzatra kiterjedő, bizonyítékokat generáló és azokból tanuló megközelítések révén születnek. Az egészségi egyenlőtlenségek csökkentése nem csupán az összesített egészségadatok igazságsabb eloszlásának biztosításán múlik, hanem az elkötelezettségen is, hogy "senkit sem hagyunk hátra", ami az Agenda 2030 (*Agenda for Sustainable Development*) központi ígérete.

Az Agenda 2030 megvalósításában az intézmények és ágazatok kulcsfontosságú szerepet játszanak:

- **Nemzeti és helyi kormányok:** erős szakpolitikákkal vezetnek, és egészséget befolyásoló társadalmi tényezőkkel kapcsolatos intézkedéseket építenek be a stratégiákba, amelye-

ket ágazatközi irányítási struktúrák és beruházások támogatnak.

- **Civil társadalom:** az egészségi méltányosság társadalmi meghatározói-val kapcsolatban részt vesznek az érdekérvényesítésben, a szakpolitika-alkotásban, a közösségi cselekvésben, a tudásépítésben és a társadalmi mozgósításban.
- **A magánszektor:** kötelezettséget vállal olyan társadalmi szerződések megkötésére, amelyek támogatják az egészségi méltányosságot, fokozzák a vállalatok társadalmi felelősségvállalását és a jó állampolgári magatartást, elkerülik a szabályozási hiányosságok kihasználását, és javítják az elszámoltathatóságot a foglalkoztatási és termelési gyakorlatokban.
- **Kutatóintézetek:** partnerségeket mozditanak elő és bővítik az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőinek változtatását célzó komplex adaptív szakpolitikák és válaszok alapját képező evidenciákat.
- **Az ENSZ rendszere és a globális pénzügyi intézmények:** az egészségi méltányosságot elfogadják központi célként, támogatják az országokat a jelentésben szereplő kulcsfontosságú ajánlások végrehajtásában, és támogatják az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőire irányuló szakpolitikákat, beruházásokat és hitelezést.

- **Az Egészségügyi Világszervezet:** továbbra is proaktívan előmozdítja az egészségi méltányossági menetrendet a normák és szabványok megállapításához szükséges bizonyítékok gyűjtésével, a globális és nemzeti szakpolitikák koherenciájának támogatásával, a különböző partnerek tárgyalóasztalhoz ültetésével, a nyomon követéssel és megvalósítással, valamint a kapacitásépítéssel.

A globális betegség- és halálozási teher nagy része megelőzhető lenne. Az egészségmutatók elkerülhető különbségeinek állandósulása igazságtalan. Az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőinek kezelése iránti megújult elkötelezettség létfontosságú út a hibák orvoslásához. Ez a Világjelentés egyértelmű ajánlásokat tesz a társadalmi meghatározó tényezők minden szinten történő kezelésére (lásd a 2. ábrát, amely alulról felfelé foglalja össze a tennivalókat, és az 1. táblázatot). A vezetőknek minden szinten új lendületet kell adniuk, és céltudatosan követniük kell azokat az intézkedéseket és átfogó stratégiákat, amelyek a legígéretesebbek e meghatározó tényezők változtatásában, áthidalva a különböző tudományágakat és ágazatokat. Csak az egészségi méltánytalanságok kiváltó okaira irányuló kollektív és holisztikus erőfeszítésekkel lehet a következő eredményeket elérni, hogy a világ hosszú, egészséges életet biztosítson mindenki számára, ahogyan azt az Agenda 2030-ban előirányozták.

Ajánlások az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőivel kapcsolatos intézkedésekre

1. CSELEKVÉSI TERÜLET

A gazdasági egyenlőtlenségek kezelése és az egyetemes közszolgáltatásokba való befektetés

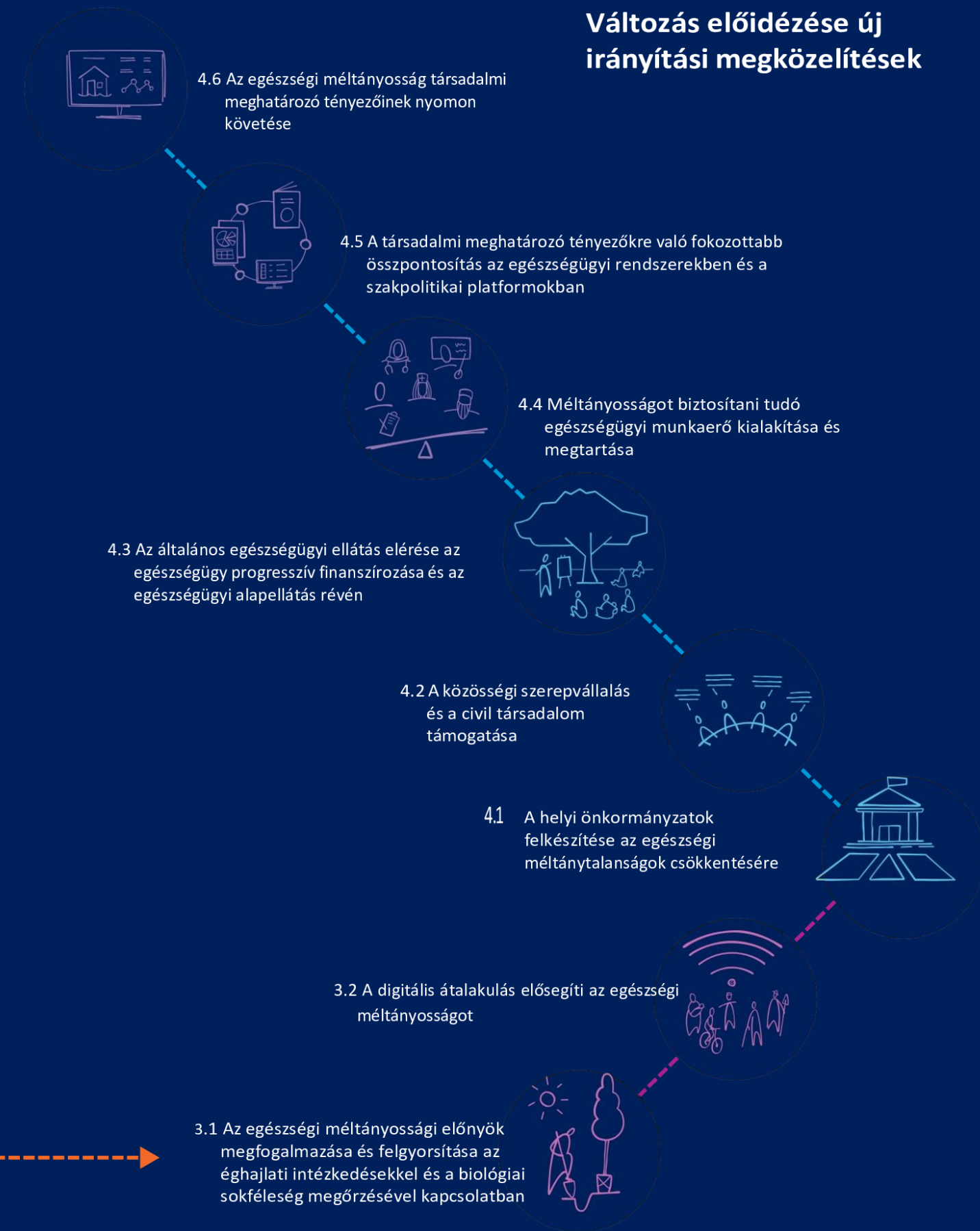

2. CSELEKVÉSI TERÜLET

A strukturális megkülönböztetés, valamint a konfliktusok, a vészhelyzetek és a migráció meghatározó tényezőinek és hatásainak kezelése

4. CSELEKVÉSI TERÜLET

Változás előidézése új irányítási megközelítések

3. CSELEKVÉSI TERÜLET

A megatrendek az egészségi méltányosság irányába történő terelése: éghajlatváltozás és digitalizáció

1. táblázat: Ajánlások az egészségi méltányosságot befolyásoló társadalmi tényezőkkel kapcsolatos intézkedésekre (Forrás: a fordított dokumentum)

Ajánlás	Jelentés szakasza	Kulcsintézkedések
1. Cselekvési terület: A gazdasági egyenlőtlenségek kezelése és az egyetemes közszolgáltatásokba való befektetés		
A gazdasági egyenlőtlenségek kezelése és az egyetemes közszolgáltatásokba való befektetés. 	3.1	- A progresszív adózás felhasználásával a jövedelemtranszferek és az egyetemes, méltányos közszolgáltatások költségvetési mozgásterét bővítése. - Megfelelő közfinanszírozás biztosítása a jó minőségű, méltányos infrastruktúrához és szolgáltatásokhoz, valamint hatékony mechanizmusok biztosítása a minőség és a méltányosság biztosítására. - A jóléti gazdaságok irányába való elmozdulás és a jóléti költségvetés-tervezés megfontolása.
Az egészségi méltányosságot befolyásoló társadalmi tényezők előmozdítása a fejlesztések finanszírozásában és a befektetéseken. 	3.2	- A fejlesztések finanszírozása, az adósságelengedés és az adózás megközelítései között az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőinek kezeléséhez szükséges finanszírozás (költségvetési mozgástér) igényének biztosítása. - Fejlesztések finanszírozása és nyomon követése az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőit kezelő szakpolitikákban, intézkedésekben és infrastruktúrába történő állami beruházások támogatásában.
Az egészséget meghatározó kereskedelmi tényezők elemzése és kezelése. 	3.3	- Az egészséget és az egészségi méltányosságot negatívan befolyásoló kereskedelmi tevékenységek elemzése, törvényi szabályozása, a magánszektor egészségfejlesztő képességének maximalizálása mellett. - A szakpolitikai környezetben felmerülő összeférhetetlenségek kezelése a népesség egészségére és az egészségi méltányosságra gyakorolt negatív hatások megelőzéséért. - Az egészséget és az egészségi méltányosságot pozitívan befolyásoló kereskedelmi tevékenységek ösztönzése a közsféra mintájára – például olyan közbeszerzések előírása révén, amelyek fenntartható, biztonságos és egészséges termékeket, valamint biztonságos és tisztességes munkaügyi normákat követelnek meg az ellátási láncokban. - Az egészségi méltányosság szempontjainak erősítése a globális és regionális kereskedelmi folyamatokban, beleértve a szellemi tulajdonjogokkal kapcsolatos szempontokat is.
Az egyetemes szociális védelmi rendszerek átfogó jellegének növelése és lefedettségének kiterjesztése az egész életpálya során. 	3.4	- Megfelelő jövedelemgaranciák és ellátás biztosítása az egész életpálya során, beleértve a fogyatékkal élőket és a krónikus betegeket is. - A betegszabadságra és a szülői szabadságra vonatkozó fizetett szabadságok kiépítése és kiterjesztése, beleértve a bizonytalanul foglalkoztatottakat és az informálisan dolgozókat is.

Ajánlás	Jelentés szakasza	Kulcsintézkedések
2. Cselekvési terület: A strukturális megkülönböztetés, valamint a konfliktusok, a vészhelyzetek és a migráció meghatározó tényezői és hatásai elleni küzdelem		
A strukturális diszkrimináció kezelése. 	4.1	- A szakpolitikákba, törvényekbe, intézményekbe és társadalmi normákba ágyazott megkülönböztetés felismerése és orvoslása. - A gyarmatosítás negatív hatásainak orvoslása a jóvátételi igazságosság normáinak kidolgozásával, amelyek az egészségre gyakorolt hatásokat mérik. - Az őslakos identitás mint az egészség és az egészségi méltányosság meghatározó tényezőjének elismerése (amelyet a megkülönböztetés és a történelmi igazságtalanságok, valamint a védő tényezők is alakítanak), az őslakos népek jogairól szóló ENSZ-nyilatkozat rendelkezéseinek tiszteletben tartása mellett.
Az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőinek kezelése és védelme vészhelyzetekben, migrációban és konfliktusokban. 	4.2	- A béke elismerése mint az egészségi méltányosság alapvető meghatározó tényezőjeként, az egészség elismerése a béke felé vezető hídként. - Biztosítani kell, hogy az egészségi vészhelyzetekre való felkészülés és reagálás során az egészségi méltányosságot befolyásoló társadalmi tényezők központi szerepet kapjanak, beleértve a szociális védelem méltányos és gyors bevezetését. - A lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek és migránsok jogainak biztosítása, és támogatása abban, hogy megkülönböztetés nélkül hozzáférhessenek az egészségügyi és szociális szolgáltatásokhoz.
3. Cselekvési terület: Az éghajlatváltozással és a digitalizációval kapcsolatos fellépés irányítása az egészségi méltányosság irányába		
Az egészségi méltányossági előnyök megfogalmazása és felgyorsítása az éghajlati intézkedésekkel és a biológiai sokféleség megőrzésével kapcsolatban. 	5.1	- Az éghajlatváltozás mérséklésére és az ahhoz való alkalmazkodásra irányuló olyan szakpolitikák kidolgozásának és végrehajtásának támogatása, amelyek maximalizálják az egészségi méltányosságot és a járulékos előnyöket. - Az energia- és élelmiszeripari átmenet lehetővé tétele, hogy az energiaszegénység és az élelmiszer-biztonság hiánya prioritásként kezelhető legyen. - Az egészségügyi rendszerek középpontba állítása az éghajlati és környezetvédelmi stratégiákban, és annak biztosítása, hogy a helyi és méltányos éghajlatvédelmi fellépés az egészségügyi rendszerek egyik fő célkitűzése legyen. - Az őslakos közösségek támogatásának megerősítése a föld és a természeti erőforrások kezelésében, valamint a környezetromlás, a földelkobzás és az éghajlattal összefüggő migráció hatásainak felismerése és kezelése.
A digitális átalakulás irányítása az egészségi méltányosság és a közjó érdekében 	5.2	- A digitális szakadék kezelése. - A digitális és technológiai átalakulások és a mesterséges intelligencia egészségre és egészségi méltányosságra gyakorolt káros hatásainak megelőzése, többek között a munkaerőpiacok és a társadalmi kohézió tekintetében.

Ajánlás	Jelentés szakasza	Kulcsintézkedések
4. cselekvési terület: Változás elérése új irányítási megközelítéseken keresztül		
A helyi önkormányzatok felkészítése az egészségi méltánytalanságok kezelésére. 	6.1	- A helyi önkormányzatok szerepének megerősítése a közösségközpontú, az egészségi méltányosságot célzó intézkedések végrehajtásához szükséges funkciókkal és forrásokkal. - Annak biztosítása, hogy a városi, vidéki és területi tervezés, a közlekedés és a lakásberuházások olyan megközelítéseken alapuljanak, amelyek egészséges lakhatást és épített környezetet biztosítanak, és elfogadják az egyetemes tervezési elveket. - A helyi önkormányzatok felkészítése arra, hogy az egész életpályára vonatkozóan foglalkozzanak az egészségi méltányossággal, beleértve az idősbárát közösségek támogatását, valamint a társadalmi elszigeteltség és magány elleni küzdelmet.
A közösségi szerepvállalás és a civil társadalom támogatása. 	6.2	- A reprezentatív közösségi szerepvállalás és társadalmi részvétel beépítése a helyi politikai folyamatokba, valamint az egészségügyi és szociális szolgáltatásokkal kapcsolatos döntéshozatalba és szolgáltatásnyújtásba. - Olyan kedvező feltételek megteremtése, amelyek maximalizálják a független és inkluzív civil társadalom képességeit az egészségügyi egyenlőség társadalmi meghatározó tényezőinek kezelésére.
Az egyetemes egészségügyi ellátás elérése progresszív egészségügyi finanszírozás és az egészségügyi alapellátás révén. 	7.1	- Az egészségügyi rendszereken belül az elsődleges egészségügyi ellátásra való összpontosítás erősítésével javítani kell a minőségi egészségügyi szolgáltatásokhoz való méltányos hozzáférést, mind a fizikai, mind a mentális egészséget illetően az egész életpálya során. - Minimalizálni a betegek saját zsebből származó kiadásait, és az egészségügyi szolgáltatásokat az összevont kormányzati forrásokból finanszírozni. - Növelni az egészségügyi és ellátási ágazat finanszírozásának arányát a szükségletekkel arányosan, különös tekintettel a marginalizálódott népességcsoportokra, és elismerni és kezelni a diszkriminációt az egészségügyi rendszereken belül. - Az egészségügyi technológiákhoz való méltányos hozzáférés elősegítése a kutatástól és fejlesztéstől kezdve a gyártáson át a méltányos szállításig.
Méltányosságot biztosítani tudó egészségügyi munkaerő kialakítása és megtartása. 	7.2	- A gondozás munkaként elismerése és díjazása, beleértve az informális gondozást is, valamint az egészségügyi és gondozási ágazatnak az egészségegyenlőség és a társadalmi befogadás előmozdítójaként betöltött szerepének demonstrálása a tisztességes és biztonságos munkakörülmények biztosítása, valamint a bér- és képviselői különbségek kezelése révén. - Az emberi kapacitás fejlesztése az egészségügyben, a szociális védelemben, az oktatásban, a munkaügyi, a helyi önkormányzati és a szolgáltató szervezetekben az egészségegyenlőség társadalmi meghatározó tényezőinek kezelésére irányuló ágazatközi erőfeszítések fokozása érdekében.

Ajánlás	Jelentés szakasza	Kulcsintézkedések
A társadalmi meghatározó tényezőkre való fokozottabb összpontosítás az egészségügyi rendszerekben és szakpolitikai platformokban. 	8.1	- Az egészségi méltányosságot befolyásoló társadalmi tényezőkkel való foglalkozás beépítése valamennyi egészségügyi stratégiába, politikába, vészhelyzeti felkészültségi és reagálási tervbe, valamint a közegészségügyi törvényekbe. - Koordinációs és elszámoltathatósági mechanizmusok létrehozása az ágazatközi együttműködés és a közösségi szerepvállalás érdekében az egészségügyben (beleértve az "Egészség minden szakpolitikában" funkciókat) a kormányzat minden szintjén.
Az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőinek nyomon követése. 	8.2	- A statisztikai infrastruktúra megerősítése, a bontott adatok használatának intézményesítése és kapacitásépítés az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezői terén elért előrehaladás mérésére, beleértve a társadalmilag kialakult egészségkockázatok társadalmi csoportok és földrajzi területek közötti megoszlását; az egyenlőtlenségeket előidéző mechanizmusokat és az ezek kezelésére irányuló intézkedéseket. - Új technológiák és újszerű adatforrások felhasználása az adathiányok pótlására és az egészségi méltányosság társadalmi meghatározó tényezőivel kapcsolatos intézkedésekhez.

AJÁNLÁS

A WHO egészségi méltányosság előmozdítását célzó ajánlása széleskörű nemzetközi tapasztalatokra épül. Magyarországi alkalmazását a hazai egészség-egyenlőtlenségek legfrissebb adatai is indokoltá teszik: „... a férfiak körében állandósultak a várható élettartambeli jelentős jövedelmi egyenlőtlenségek, nők

körében pedig a korábbinak több mint a kétszeresére emelkedtek.” (Bíró & mtsai., 2025) Az egészségi méltánytalanságok sikeres csökkentése érdekében célszerű a magyar szakembereknek tanulmányozni, majd adaptálni hazai körülményekre az ajánlott, több célterületre megfogalmazott intézkedéseket, amelyek nemcsak a helyi problémákra, hanem a globális kihívásokra is reflektálnak.

HIVATKOZÁSOK

Bíró, A., Hajdu, T. & Kertesi, G. (2025) A várható élettartam jövedelmi egyenlőtlenségei Magyarországon 1992–1993 és 2022–2023 között. In: Munkaerőpiaci Tükör 2023–2024 (szerk. Hermann, Z és Varga, J.) HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest, 2025

Vitrai, J. (2025) Szakdokumentum: A várható élettartam jövedelmi egyenlőtlenségeinek változása Magyarországon. <https://doi.org/10.58701/mej.19297>

World report on social determinants of health equity: executive summary. Geneva: World Health Organization; 2025. <https://doi.org/10.2471/B09387>. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

INFORMÁCIÓK A SZERZŐRŐL

Vitrai József
Széchenyi István Egyetem Egészség- és Sporttudományi Kar, Pszichológia és Egészségügyi Menedzsment Tanszék, Győr
vitrai.jozsef@gmail.com

CIKKINFORMÁCIÓK

Beküldve: 2025. 06. 01.
Elfogadva: 2025. 06. 01.
Megjelentetve: 2025. 09. 01.

Copyright © 2025 Vitrai József. Kiadó: Magyar Népegészségügy Megújításáért Egyesület. Ez egy nyílt hozzáférésű cikk a CC-BY-SA-4.0 licenszszerződés alapján.